

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

УДК 341.1/.8:347.4

Постановка проблеми. Державне будівництво та формування національної правової системи створюють необхідні умови для впровадження нових напрямків інтеграції та співробітництва між різними країнами світу. Останнім часом ситуація склалася таким чином, що ряд заходів держави на зовнішньому рівні спирається на сферу міжнародно-правових відносин. Відносини між державами являють собою складне і багатогранне проблемне явище. Дізнатися про розвиток зовнішньої політики держави можна, проаналізувавши чинні норми внутрішнього законодавства та значну кількість документів, що роз'яснюють умови договірних відносин України з міжнародними та європейськими інституціями та організаціями. Ці документи свідчать, що Україна має намір розвивати свою національну правову систему відповідно до європейських стандартів. Таким чином, говорячи про тлумачення міжнародних договорів в національній правовій системі, необхідно враховувати всі особливості національного законодавства, які можуть суттєво ускладнити сам процес тлумачення аж до його неможливості в принципі та як наслідок, припинення самого міжнародного договору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі правові аспекти тлумачення міжнародних договорів викладені у працях М.М. Гультай, О.В. Київець, Л. Роєнко, С. Редько, Т.В. Комарова, І.Ю. Кретова, М.В. Буруменський.

Мета статті. Дослідити особливості тлумачення міжнародних договорів в національній правовій системі, визначити актуальні проблеми реалізації тлумачення та шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Нинішній хід розвитку України на зовнішньо-політичному рівні в основному супроводжується суперечливими теоріями. Сучасний стан міжнародних відносин

характеризується все більшим зростанням політичної та економічної взаємозалежності держав, переплетенням міжнародних та внутрішньодержавних проблем, культурною, інформаційною та іншою глобалізацією, що робить державу особливо зацікавленою в ефективному застосуванні міжнародного права.

Міжнародні договори відіграють важливу роль у міжнародній правовій системі, а їхні положення впливають на національні правові системи. Саме міжнародні договори визначають та реалізують нові правові системи та підходи, підвищують на високий рівень захист прав і свобод кожної людини, визначають вектор і шлях розвитку людства та його фундаментальних цінностей. Держави ратифікують такі угоди, імплементують їх у власне законодавство, створюють власні нормативно-правові акти навколо даних цінностей і відповідно застосовують ці положення в конкретних ситуаціях. Для того, щоб з'ясувати статус тлумачення міжнародних договорів і опрацювати проблеми такого процесу, необхідно насамперед висвітлити потреби, які таке тлумачення може задовольнити, і яка його основна мета.

Необхідність тлумачення виникає через технічну недосконалість формулювання правових норм (розпливчастість і нечіткість їх мови); двозначність використовуваної термінології, її незрозумілість, що також може бути викликано запозиченням цієї термінології з іноземних мов, неточністю їх перекладів; використання в стандартах понять оцінки, властивості та характеристики яких не визначені; наявність колізійних норм, прогалин у правовому регулюванні та, звичайно, вплив міжнародно визнаних норм міжнародного права та практики тлумачення норм (особливо Європейського суду з прав людини) на національні правові системи [1].

Усі ці питання можуть бути вирішені шляхом тлумачення, і відповідно жодна держава не звільнена від необхідності їх вирішення, і Україна не є винятком. Міжнародні договори тлумачаться судами, які безпосередньо застосовують ці стандарти. У переважній більшості випадків ці акти трактуються як частини національної правової системи, як джерела національного права [2].

Перш за все, слід зазначити, що суди у своїй практиці не вдаються до поглибленого аналізу та тлумачення норм міжнародних договорів. Найчастіше вони застосовують положення таких законів, покладаючись на тлумачення їхніх положень іншими міжнародними органами як аргумент і обґрунтування власної позиції. Тобто, як один із недоліків тлумачення міжнародних договорів можна вказати те, що це тлумачення здійснюється не ними безпосередньо, а в більшості випадків приймається іншими, більш авторитетними, судовими чи позасудовими міжнародними органами. Перш за все, Європейський суд відповідає за акцентування прав людини. Таке тлумачення часто обмежується посиланням і встановленням фактів відповідного суду, який уже був розглянутий, і передбачає узгодження його практики з практикою національних судів.[3, с. 288]

Крім того, в Україні немає ні встановленого кодексу тлумачення міжнародних договорів, ні сталої практики в цьому відношенні, що можна виділити як ще одну проблему. Відповідно виникає хаос таких тлумачень, які можуть здійснюватися суддями по-різному, спираючись на міжнародні норми, зокрема Віденську конвенцію про право міжнародних договорів 1969 року, або навпаки на внутрішні правила тлумачення.

Крім цього, судові тлумачення міжнародних договорів, як і проведені доктринальні дослідження з цього питання, часто обмежується більш застарілим граматичним і систематичним тлумаченням, керуючись національними досягненнями науки і практики, але сучасні концепції телеологічних тлумачень ігноруються. Це пов'язано з тим, що українські судді не покладаються на ретельне та поглиблене вивчення міжнародної практики та закордонного досвіду, їх часто відокремлюють від цих досягнень професійні стандарти, мовні бар'єри та надмірне навантаження. У цьому контексті ведення справ є важливим, особливо коли йдеться про навчання суддів та підвищення їх професійного рівня [4, с. 64]. Багато вчених, а отже й суддів, як людей, які застосовують набуті знання в академічному середовищі, спираються на застарілі національні погляди і часто стають на бік позитивізму. Відповідно, вони зосереджуються насамперед на написаному на

папері, ігноруючи наміри сторін, їх цілі та мету, що містяться у встановленій нормі, їх передумови та обставини їх прийняття, які є дуже важливими об'єктами дослідження при тлумаченні певної норми.

Відповідно, національні суди повинні запозичити міжнародний досвід і втілити його у власній практиці. Вітчизняні судді мають не лише звертати увагу на практики іноземних органів юстиції, а й запозичувати їх у своїй роботі, використовуючи досягнення інших правових систем. Яскравим прикладом є, зокрема, англосаксонська правова система, де процес тлумачення здійснюється досить ефективно та результативно.

В даний час для України характерна тенденція зростання застосування Європейської Конвенції та облік рішень Європейського суду з прав людини у кримінальних та арбітражних справах. Не врегульованим залишається питання впливу рішень Європейського суду з прав людини на цивільне судочинство. У зв'язку з цим слід виділити таку тенденцію, як відставання законодавства від правозастосовної практики у цій сфері. Наслідком цих проблем є відсутність єдності практики застосування норм міжнародного права. Тобто в подібних ситуаціях приймаються різні і найчастіше протилежні рішення. Це своє чергу порушує одне із фундаментальних принципів права – принцип рівності прав людини [5, с. 91].

На сьогоднішній день найбагатший досвід застосування міжнародно-правових норм має Конституційний Суд. Слід зазначити, що в його обов'язок не входить оцінка законодавства з погляду його відповідності міжнародним договорам. Однак, Конституційний Суд систематично звертається до загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права та міжнародних договорів для обґрунтування своїх рішень [6, с.191]. Опора Конституційного Суду України у своїх рішеннях на загальноновизнані принципи та норми міжнародного права є особливістю сучасного конституційного судочинства. Так, у значній частині своїх рішень суд звертається саме до цієї категорії міжнародно-правових норм. Головним чином у сфері захисту прав людини. Конституційний суд посилається у своїх рішеннях на загальноновизнані норми для

аргументації своєї позиції по суті, а не лише як на доповнення до національного законодавства [4, с. 62].

Наступним проблемним питанням застосування міжнародного права є застосування положень Європейської Конвенції про захист прав людини судами, а також врахування рішень Європейського Суду з прав людини. Якщо стосовно справ кримінального та арбітражного судочинства практика встояла, то суди незважаючи на деякі проблеми, йдуть шляхом застосування Європейської конвенції та визнання рішень ЄСПЛ [7, с.26].

Відносно справ цивільного судочинства ситуація набагато складніша, насамперед, це пов'язано з відсутністю в Цивільному процесуальному кодексі положення про необхідність перегляду справи за нововиявленими обставинами, якщо Європейським судом винесено рішення у цій справі.

Висновки. Правозастосовний аспект розгляду взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права дозволяє виявити проблеми і нормативного, і загальнотеоретичного характеру, оскільки природно, що прогалини та колізії законодавства проявляються головним чином у процесі правозастосування. Проте варто пам'ятати, що з подолання існуючих проблем і переходу на якісно новий етап розвитку потрібно комплексне вдосконалення законодавства, юридичної практики, підвищення рівня правосвідомості як громадян, так і правозастосовників. У даних умовах міжнародний договір має стати основним інструментом правового регулювання міжнародних відносин.

Стан тлумачення міжнародних договорів судами України має низку недоліків, які перешкоджають ефективному та дієвому застосуванню цього механізму. Серед найважливіших варто виділити те, що часто бракує поглибленого аналізу норм міжнародних договорів національними судами, які більше покладаються на тлумачення інших, більш авторитетних органів і використовують їх як додаткові аргументи для своїх рішень. Тлумачення національними судами ґрунтується на застарілих інтерпретаційних методах і теоріях, ігноруючи досягнення світової практики, що застосовуються міжнародними та іноземними судовими органами. Недостатня професійна кваліфікація суддів, незнання міжна-

родної практики, незнання іноземних мов та загальна зайнятість перешкоджає підвищенню якості їх професійної майстерності.

З огляду на це, варто вжити певних заходів, щоб позбутися від подібних неприємностей. По-перше, вітчизняним суддям варто частіше звертатися до перекладацького досвіду міжнародних та іноземних судів, запозичувати з нього сучасні теорії, принципи, правила та методи перекладу, постійно підвищувати свою кваліфікацію та знання іноземної мови. Крім того, запровадження систематичного та активного перекладу українською мовою судових рішень міжнародних та іноземних судових органів може стати важливим кроком на шляху вдосконалення процесу тлумачення міжнародних договорів в Україні. Враховуючи існуючий мовний бар'єр, це полегшить вітчизняним суддям дослідження кращих практик усного перекладу.

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 року [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text;
2. Конституція України від 28.06.1996 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;
3. Київ'єць О.В. Тлумачення міжнародних договорів. Часопис Київського університету права. 2016. С. 286-289.;
4. Гультай М.М. Роль європейських стандартів правозахисту у конституційному судочинстві України. Питання конституційного права. 2015 р. С. 54-66.
5. Лепіш Н.Я. Акти тлумачення норм права: питання теорії та практики [монографія]. Львів: Сполом, 2018. 250 с.
6. Комарова Т.В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу. Монографія. Харків : Право, 2013. 360 с.
7. Кретова І.Ю. Особливості тлумачення міжнародних договорів про права людини. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. 2015. № 13. Т.1. С. 25-28.

Албу А.А. Особливості тлумачення міжнародних договорів в національній правовій системі

У статті здійснено аналіз особливостей тлумачення міжнародних договорів в національній правовій системі, визначено актуальні проблеми реалізації тлумачення та шляхи їх подолання. Україна приєдналася до ряду важливих міжнародних конвенцій, які містять фундаментальні норми, зокрема, щодо прав лю-

дини. Ці норми постійно розвиваються та вдосконалюються як через практику міжнародних судових органів, так і через практику іноземних судів, рішення яких можуть містити важливі поняття. Тому, українські судові органи повинні слідкувати та застосовувати сучасні тенденції і концепції тлумачення, що повинно призвести до забезпечення належного захисту прав людини.

Без правильного тлумачення міжнародного договору неможливе правильне його здійснення. Завдання тлумачення міжнародного договору полягає у з'ясуванні того, про що домовились сторони в момент укладення договору, та у з'ясуванні узгодженої волі сторін, втіленої в постановах договору. Відповідно, неправильне тлумачення міжнародного договору порушувало б право на справедливий суд.

В Україні тлумачення міжнародного договору здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної компетенції. Першою особливістю є використання Конституційним Судом України для аргументації своїх позицій не тільки норм міжнародних договорів, а й загальноновизначених принципів і норм міжнародного права. Така практика є особливою по відношенню до практики судів загальної юрисдикції та арбітражних судів. Ця нечіткість і незрозумілість вимагає тлумачення та доповнення з метою встановлення та гарантування принципу правової визначеності як частини верховенства права. І таке тлумачення має відображати дух часу та базуватися на сучасних методах і підходах, які рідко зустрічаються в рішеннях національних судів.

На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вирішення проблем тлумачення міжнародних договорів в національній правовій системі. Тлумачення договорів потрібно здійснювати насамперед відповідно до основних принципів міжнародного права. Тлумачення мусить бути добросовісним, чесним, мати здоровий глузд. Головним об'єктом тлумачення є текст договору, включаючи всі його частини, тобто преамбулу, додатки, а також будь-яку угоду, що стосується договору, якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору.

Ключові слова: мова договору, предмет тлумачення, багатомовні договори, автентичне тлумачення, автентичність тексту договору.

Albu A.A. Peculiarities of interpretation of international treaties in the national legal system

The article analyzes the peculiarities of the interpretation of international treaties in the national legal system, defines the actual problems of implementation of the interpretation and ways to overcome them. Ukraine has joined a number of important international conventions that contain fundamental norms, in particular, regarding human rights. These norms are constantly developing and improving both through the practice of international judicial bodies and through the practice of foreign courts, whose decisions may contain important concepts. Therefore, Ukrainian judicial authorities should follow and apply modern trends and concepts of interpretation, which should lead to ensuring the proper protection of human rights.

Without the correct interpretation of an international agreement, its correct implementation is impossible. The task of interpreting an international treaty is to

clarify what the parties agreed upon at the time of concluding the treaty, and to clarify the agreed will of the parties embodied in the provisions of the treaty. Accordingly, an incorrect interpretation of an international treaty would violate the right to a fair trial.

In Ukraine, the interpretation of an international treaty is carried out by the Constitutional Court of Ukraine and courts of general competence. The first feature is the use by the Constitutional Court of Ukraine to argue its positions not only of the norms of international treaties, but also of generally recognized principles and norms of international law. This practice is special in relation to the practice of courts of general jurisdiction and arbitration courts. This vagueness and incomprehensibility requires interpretation and supplementation in order to establish and guarantee the principle of legal certainty as part of the rule of law. And such an interpretation should reflect the spirit of the times and be based on modern methods and approaches that are rarely found in the decisions of national courts.

On the basis of the conducted research, conclusions were made regarding the solution of the problems of interpretation of international treaties in the national legal system. The interpretation of treaties should be carried out primarily in accordance with the basic principles of international law. The interpretation must be conscientious, honest, and have common sense. The main object of interpretation is the text of the contract, including all its parts, that is, the preamble, annexes, as well as any agreement related to the contract, which was reached between all participants in connection with the conclusion of the contract.

Keywords: language of the contract, subject of interpretation, multilingual contracts, authentic interpretation, authenticity of the text of the contract.